

ETIKA I ANTIKORUPCIJA

Kurikulum za univerzitete i
priručnik za rad sa studentima

ETIKA I ANTIKORUPCIJA

Kurikulum za univerzitete i
priručnik za rad sa studentima

Sarajevo, 2015.

Impresum

Naslov:

Etika i antikorupcija: Kurikulum za univerzitete i priručnik za rad sa studentima

Autor:

Autorski tim projekta "Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost"

Izdavač:

Centar za razvoj medija i analize
u partnerstvu sa Udruženjem INFOHOUSE i
Omladinskim komunikativnim centrom

Adresa izdavača:

Dalmatinska 1, 71000 Sarajevo

Godina:

2015.

Lektura:

Branka Mrkić-Radević

Dizajn i DTP:

Jasmin Leventa

Štampa:

CPU Printing company
Bačići bb, 71000 Sarajevo

Publikacija je urađena u okviru projekta koji finansira Evropska unija "Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost". Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autora i izdavača i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

Sadržaj

Uvod	7
Kurikulum	11
Priručnik za rad sa studentima	29

UVOD

“Niko na svijetu nije jači od čovjeka koji zna.”
(Japanska poslovice)

Korupcija je jedan od najvećih problema savremenog demokratskog svijeta. Ovaj fenomen je globalno prepoznat kao ključna prepreka razvoju društva. Korupcija podriiva povjerenje građana u institucije, ugrožava stabilnost i razvoj društva, potkopava vladavinu zakona i ljudska prava i slobode, urušava dobro upravljanje, pravičnost i socijalnu pravdu. Posebno teške posljedice korupcija ostavlja na moralne temelje ljudske zajednice i osnovne etičke vrijednosti društva. Bosna i Hercegovina, naravno, nije jedina zemlja koja je teško pogođena koruptivnim djelovanjem i ponašanjem u svim oblastima života, ali je kao država u tranziciji i postkonfliktno društvo posebno izložena teškim posljedicama korupcije, što zbog nedovoljno izgrađenih institucionalnih kapaciteta za borbu protiv ove pojave, što zbog nedovoljno razvijene transparentnosti i odgovornosti. Korupcija je sistemski problem i kao takav zahtijeva strateško i sveobuhvatno djelovanje u nekoliko pravaca, prvenstveno na polju prevencije i edukacije. Obrazovanje o korupciji je ključna aktivnost u ukupnoj borbi protiv ove pojave, a iskustva svjedoče da je educiran pojedinac jedan od najsnažnijih instrumenata prevencije korupcije. I u Strategiji za borbu protiv korupcije 2009-2014, kojom se država Bosna i Hercegovina zvanično obavezala na provođenje antikoruptivnih reformi, izričito se navodi da će antikoruptivne mjere biti efikasne i održive samo ukoliko se preduzmu posebne mjere u oblasti obrazovanja građana. Ove mjere definira i nova Strategija za borbu protiv korupcije 2015-2019, koja je usvojena u maju 2015. godine. U ovom dokumentu se navodi: “Ostvarivanje dugoročnih i održivih rezultata u prevenciji i borbi protiv korupcije, te proces jačanja moralnih vrijednosti društva kao prepreke borbi protiv korupcije, u neodvojivoj je vezi sa obrazovanjem i vaspitanjem. U tom procesu najvažniju ulogu igraju porodica i obrazovno-vaspitni sistem, počevši od predškolskih ustanova do univerziteta. Stoga je potrebno da nadležne institucije za obrazovanje na svim nivoima vlasti posvete značajnu pažnju pitanjima etike u pripremi

i izvođenju nastavnih programa. Na taj način bi se kod mladih ljudi stvarao potencijal za borbu protiv korupcije, kroz interesiranje za javne poslove, jačanje svijesti o općem dobru i upoznavanje sa koristima za zajednicu koje donosi građanski aktivizam." Kurikulum "Etika i antikorupcija" za studente, prvi ovakve vrste u Bosni i Hercegovini, upravo predstavlja odličan osnov i efikasan alat za ostvarenje ovih ciljeva.

Zašto je važno učiti o borbi protiv korupcije? Obrazovanjem o borbi protiv korupcije studenti će steći sposobnost analiziranja osnovnih pojmova iz oblasti etike i antikorupcije, te sposobnost analiziranja i kritičkog promišljanja društvenog konteksta koji proizvodi korupciju. Naučit će da prepoznaju koruptivno ponašanje. Osnažit će sopstveni sistem vrijednosti na osnovu kog će lakše rješavati etičke dileme i na taj način se pripremiti za prvo radno iskustvo i izazove koje ono nosi. Učeći o etici i antikorupciji, kroz konkretne primjere i studije slučaja, studenti će naučiti odgovornije donošenje odluka u budućem profesionalnom životu. Jednom riječju, edukacija zasnovana na ovom kurikulumu obuhvata teme od profesionalnog interesa bilo koje struke. Samo educiran student ima razvijena znanja, vještine i motivaciju za transparentno, odgovorno i efikasno djelovanje.

Kurikulum "Etika i antikorupcija" rezultat je aktivnosti Centra za razvoj medija i analize (CRMA) i partnerskih organizacija Udruženja INFOHOUSE iz Sarajeva i Omladinskog komunikativnog centra iz Banje Luke, u okviru projekta "Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost". Projekt "Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost", koji finansira Evropska unija, podrazumijeva uvođenje obrazovanja o etici i borbi protiv korupcije u osnovne i srednje škole i javne univerzitete u Bosni i Hercegovini. Cilj ovog projekta je da podrži realizaciju četiri mjere iz Akcionog plana za provođenje Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014. Naime, mjera 3.11. Akcionog plana antikoruptivne strategije nalaže "uvođenje programa obuke o etici i antikorupciji u osnovne i srednje škole, te fakultete", dok mjera 3.15. obavezuje Agenciju za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH i Ministarstvo obrazovanja da "sve osnovne i srednje škole i univerziteti u BiH trebaju u svoje nastavne planove i programe uvrstiti programe obuke u oblasti etike i borbe protiv korupcije".

Nijedna od ove dvije antikoruptivne mjere do danas nije provedena. Otuda je značaj projekta "Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost" neupitan, budući da njegove aktivnosti olakšavaju i dopunjuju rad državne Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. Istovremeno, ministarstva obrazovanja su u Centru za razvoj medija i analize dobila kredibilnog partnera koji im pomaže da provedu svoj dio obaveza definiranih Akcionim planom za provođenje Strategije za borbu protiv korupcije.

Izradi Kurikuluma "Etika i antikorupcija" prethodili su temeljna procjena potreba za obukom o etici i antikorupciji na fakultetima, izrada neophodnih pravnih dokumenata za kreiranje infrastrukture za obuku, te njihovo dostavljanje relevantnim vlastima, što također predstavlja realizaciju jedne od mjera iz Akcionog plana (mjera 3.4.). Izradi Kurikuluma su prethodile i konsultacije sa predstavnicima pedagoških instituta, ministarstava za obrazovanje i mlade, i Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Kurikulum "Etika i antikorupcija" na jezgrovit, ali sveobuhvatan i cjelovit način, nudi definicije osnovnih pojmova (korupcija, podmićivanje, klijentelizam, pronevjera, iznuda, zloupotreba položaja itd.), objašnjenje vrsta i pojavnih oblika korupcije, te njenih uzroka, posljedica i šteta koje nanosi pojedincu, društvu i državi u cjelini. Kurikulum sadrži prijedlog sadržaja koji se mogu obuhvatiti obrazovanjem o borbi protiv korupcije, obrazloženje svih predloženih tema, listu metoda koje se mogu primijeniti u nastavi. Detaljno su razrađeni i prijedlozi mogućih formi realizacije svih nastavnih i vannastavnih aktivnosti koje preporučuje ovaj kurikulum. Edukacija o etici i antikorupciji efikasno se može uključiti u već postojeće nastavne planove i programe univerziteta. Neke od tema predloženih u ovom kurikulumu već se obrađuju kroz fakultetske nastavne cjeline, naprimjer: zloupotreba položaja i prekoračenje ovlaštenja se izučavaju u okviru Krivičnog zakona; pojam sukoba interesa je također u vezi sa pravnim naukama; finansijske pronevjere su u uskoj vezi sa izučavanjem računovodstva i ekonomskih nauka, itd. Sadržaje o etici i antikorupciji najjednostavnije je uključiti u nastavne cjeline društvenih fakulteta. Kad je riječ o prirodnim i tehničkim naukama, kako navode autori Kurikuluma,

postoji mogućnost da se sadržaji o borbi protiv korupcije uvrste u nastavne sadržaje u kojima je akcent stavljen na teme o poslu koji će studenti obavljati po završetku studija. Naime, u svakoj profesiji, na svakom radnom mjestu, postoji mogućnost korupcije. Današnji studenti kao budući radnici susrest će se sa koruptivnim ponašanjem u profesionalnom životu, pa je važno akademcima svih obrazovnih profila pružiti mogućnost edukacije o etici i antikorupciji. Kurikulum "Etika i antikorupcija" je doprinos razvoju odgovornih mladih ljudi koji žele učiti, djelovati i stvarati bolju budućnost na temeljima poštenja, pravednosti i ravnopravnosti.

KURIKULUM

O KORUPCIJI

Korupcija (oblici, uzroci, posljedice)

Korupcija (lat. corruptio: pokvarenost, izopačenost, razvrat, potkupljivanje, podmićivanje, krivotvorenje; rumpere: lomiti, razbiti, raskinuti, razlupati) je svaki oblik zloupotrebe ovlasti radi lične ili grupne koristi. Prisutna je u svim društvima, u privatnom ili javnom sektoru. Korupcija posebno može uključivati direktno ili indirektno zahtijevanje, nuđenje, davanje ili prihvatanje mita ili neke druge nedopuštene prednosti ili njenu mogućnost, čime se narušava odgovarajuće obavljanje bilo kakve dužnosti ili ponašanje očekivano od primaoca mita. Korupcija je i povreda zakona, kao i nepravilnost u radu i prevare koje ukazuju na postojanje korupcije.

Korupcija predstavlja jednaku opasnost i za javni i privatni sektor jer podriiva temelje društva. Ugrožavanje javnog interesa se ogleda u činjenici da korumpirane osobe umjesto da obavljaju dužnosti koje su im povjerene fokus svog djelovanja stavljaju na maksimalno iskorištavanje moći kako bi ostvarile vlastite interese. Kad sistem počne funkcionirati na taj način, ona ubrzo prestaje služiti potrebama ljudi i počinje služiti jedino potrebama korumpiranih pojedinaca.

Korupcija predstavlja društveno neprihvatljivu pojavu koja direktno ugrožava ljudska prava, razara moral te ugrožava stabilnost i ekonomski napredak države. Osim što je u suprotnosti s pozitivnim zakonskim propisima, ona predstavlja i devijaciju temeljnih društvenih načela. Stoga borba protiv korupcije predstavlja osnovni preduvjet za razvoj otvorenog i demokratskog društva.

Oblici korupcije

Najčešće, korupcija je viđena kroz:

- Podmićivanje (nuđenje ili primanje neke usluge, novca ili drugih oblika koristi da bi se donijela neka odluka koja je protivpravna)

- Kljijentelizam ili patronaža (protežiranje, tj. neformalna veza između donosilaca odluka i kljijenata)
- Favoritizam (stavljjanje porodice, prijatelja ili poznanika u prvi plan prilikom donošenja odluka)
- Pronevjera (prisivjanje povjerene imovine ili nečega sličnog)
- Iznuda (zahtijevanje ili ostvarivanje neke koristi upotrebom sile ili prijetnje)
- Prevara (ostvarenje neke koristi dovođenjem drugoga lica u zabludu, navodeći ga da preduzme neku radnju na štetu svoje ili tuđe imovine)
- Sukob interesa (situacija u kojoj javni dužnosnik ima neke profesionalne ili lične obaveze koje ugrožavaju njegovu objektivnost)
- Zloupotreba položaja (bilo koji drugi oblik ponašanja kojim se služba obavlja na način da se vlastiti interesi stavljaju ispred javnih).

Vrste korupcije

Najjednostavnija podjela korupcije je ona koja je dijeli na **'sitnu'** i **'krupnu'**. Primjer sitne korupcije je kada neko plati 100 maraka da bi ubrzao uslugu koju bi ionako dobio. Pod krupnom korupcijom smatra se isplaćivanje većih iznosa za usluge upitnog statusa ili one koje krše pravne i/ili moralne norme uređenog demokratskog društva.

Složenija je podjela korupcije na *visoku (političku) korupciju*, *sitnu (administrativnu) korupciju* te na posebno teške slučajeve takozvane 'privatne države'.

Visoka ili politička korupcija očituje se u zloupotrebi ovlasti, položaja ili moći na najvišim političkim instancama. Visoka korupcija uključuje zloupotrebe političkih procesa koji tada služe u svrhe ilegalnog sticanja novca i moći, zaobilaženja pravnih normi i zakona koji reguliraju politička djelovanja u službi javnoga interesa ili nanošenja štete političkim oponentima.

Administrativna korupcija je u pravilu ona sa kojom se građani najviše susreću. U svakodnevnim susretima sa službenicima i nižim administratorskim radnicima (najčešće u raznim državnim institucijama i

agencijama) građani osjećaju pritisak da plate uslugu na koju ionako imaju prava. Obično se tu radi o manjim iznosima koji se službenicima daju kao 'poklon' ili 'povlačenju veza' da bi se zaobišao konfuzni birokratski sistem ili izbjeglo plaćanje manjih kazni (policija i sudstvo).

Posebno su teški slučajevi korupcije koje označavamo pojmom '**privatna država**'. Taj oblik se javlja kod visoko organizirane korupcije koja u tolikoj mjeri obuzme javne institucije da one prestanu funkcionirati u službi javnog interesa. Kada visoka korupcija u službi privatnih ekonomskih interesa pojedinih grupacija (kroz nezakonito finansiranje stranaka, mito, trgovanje uticajem) u tolikoj mjeri oslabi funkcioniranje pravne države to nazivamo 'privatnom državom'.

Po organiziranosti korupciju dijelimo na:

- **Organiziranu korupciju** u kojoj postoji jasna predstava koga podmititi, s kolikim iznosom, te postoji garancija da će usluga biti izvršena.
- **Haotičnu korupciju** koja je neorganizirana u tolikoj mjeri da je isplata bilo kakvoga mita bačena kocka koja ne garantira da neće biti traženo još isplata niti da će usluga biti izvršena.

Najčešći uzroci korupcije

1. Kultura, tradicija i vrijednosti društva koje posmatramo

Tvrdnja da je ona određena moralom određene grupe, historijskim naslijeđem, običajima i da, naprosto, ima zemalja u kojima se mito oduvijek davalo i uvijek će se davati.

2. Organizacijska struktura institucija, sistemi provjera i kontrola

Struktura i način funkcioniranja državne uprave, da li je rad državne uprave zasnovan na principima poput profesionalnog razvoja i ličnih kvaliteta uposlenika ili je njihovo zapošljavanje, otpuštanje i hijerarhijski položaj predodređen stranačkom ili nekom drugom pripadnošću. Organizaciona

struktura državnih institucija ili kompanija, situacija i način na koji se administrativni ili poslovni procesi odvijaju, te specifičnost procesa odlučivanja značajno utiču na pojavu koruptivnog ponašanja.

Korupcija = pravo odlučivanja + monopol – odgovornost

(Klitgaard, Political corruption)

3. Uspostavljena birokratija koja stvara nepotrebne prepreke poslovnim subjektima, time potičući korupciju.

Kod institucija i kompanija korupcija se ogleda u nedjelotvornosti institucija, odnosno gubitku profita kod kompanija. Preovladava mišljenje ukoliko je institucija/kompanija nepredvidljiva i nestabilna, ako njihovi dužnosnici i uposlenici nisu sigurni za svoju budućnost i ako pokušavaju tu predvidljivost i sigurnost kupiti, rizik od koruptivnog ponašanja dostiže kritičnu tačku te se ne postavlja pitanje da li ima koruptivnog ponašanja nego u kolikoj mjeri.

4. Sistem nacionalnog državnog integriteta

Veliku ulogu igra i stanje nacionalnog integriteta, odnosno postojanje seta sistemskih mjera za otklanjanje rizika od pojave korupcije na nivou države, kao i integritet pojedinca, odnosno nedostatak čvrstih etičkih vrijednosti. Integritet nije nešto relativno već lični izbor. Ako član društva krši neko pravilo, on bi zbog toga trebao biti kažnjen. Zato članovi društva imaju pravo i obavezu aktivno se suprotstavljati onima koji korupcijom žele zloupotrijebiti položaj na kojem se nalaze.

Korupcija = P (kad postoji prilika bez kontrole) – PEN (nedostatak profesionalnih etičkih normi) – NI (nedostatak nacionalnog integriteta)

(Howard Whitton)

Posljedice korupcije

Posljedice korupcije su najvidljivije na društvenom i ekonomskom napretku. Korupcija potiče nejednakosti i smanjuje makroekonomsku i fiskalnu stabilnost. Ostale posljedice korupcije su:

- Siromaštvo, niske plate (teorija marginalne vrijednosti)
- Urušavanje demokratskog sistema
- Fiskalna nestabilnost države
- Smanjivanje transparentnosti društveno-političkih procesa
- Smanjivanje zdrave konkurencije u tržišnoj ekonomiji
- Selektivna primjena zakona, pravila i propisa
- Komplicirano i sporo provođenje propisa i zakona
- Nefunkcioniranje institucija koje vrše nadzor
- Urušavanje sistema odgovornosti i provjerljivosti
- Degradacija ličnog i kolektivnog integriteta i profesionalne etike.

Šteta koju nanosi korupcija

- Korupcija nanosi štetu pojedincu koji učestvuje u kriminalnoj i nemoralnoj aktivnosti.
- Oni koji su uključeni u takve aktivnosti godinama žive u strahu da će njihova djela biti otkrivena, što utiče na njihov život.
- Korupcija nanosi štetu pojedincima koji nisu korumpirani jer su dovedeni u podređen i nefer položaj radi korumpiranosti sistema.
- Korupcija ozbiljno narušava djelotvornost organizacije i uspješnost kompanije jer kad ona postane dio sistema organizacije to neminovno vodi do njenog uništenja.
- Korupcijom se nanosi šteta djelotvornosti, povjerenju javnosti i društvenom kapitalu i dovodi do nepovjerenja investitora te dodatno pojačava siromaštvo.
- Korupcija povećava nejednakost u društvu i doprinosi raslojavanju na ekstremno bogate i ekstremno siromašne.
- Doprinosi širenju sumnje u demokratiju i demokratske vrijednosti.

Koruptivne djelatnosti usmjeravaju sredstva u unosne sektore kao što su saobraćaj i građevina, odvlačeći tako novac iz sektora koji su manje profitabilni, ali nužni za funkcioniranje demokratskog socijalno uređenog društva kao što su zdravstvo i obrazovni sistem.

Osnovni pojmovi:

- Podmićivanje
- Klijentelizam/patronaža
- Favoritizam
- Pronevjera
- Prevara
- Sukob interesa
- Zloupotreba položaja
- Organizirana korupcija vs. haotična korupcija
- Sitna vs. krupna korupcija
- Administrativna korupcija

Zašto je bitno učiti o korupciji?

Korupcija uništava vladavinu prava i povjerenje društva u državne institucije. Ukratko, ona uvećava dobrobit pojedinca nauštrb društva kao cjeline. Veća edukacija o korupciji, svim njenim oblicima, uzrocima i posljedicama, pospješuje njeno postepeno suzbijanje u društvu. Nije neobično da ljudi uopće nisu upoznati s tim šta se sve smatra koruptivnim djelom, te počine veliki dio njih iz neznanja.

Obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije predstavljaju ključnu aktivnost u ukupnoj borbi protiv ove pojave. Educirani pojedinci se posmatraju kao snažan instrument prevencije. Svrha obrazovanja o borbi protiv korupcije jeste izgraditi kulturu odgovornosti. Obrazovanje i edukacija o borbi protiv korupcije promoviraju vrijednosti, stavove i očekivanja koja osuđuju korupciju, kao i znanje kojim se metodama pojava korupcije onemogućava. Studenti trebaju razumjeti pravo, ali i biti svjesni i lične odgovornosti za sprečavanje koruptivnog ponašanja.

Educiran student ima vještinu pronalaženja rješenja za etičke dileme u najboljem interesu, te skup znanja koja podržavaju poboljšanu sposobnost da se djeluje na transparentan, odgovoran i efikasan način.

Na fakultetu, studenti su već oformljene ličnosti zbog čega se očekuje zrelo razmišljanje i racionalno shvatanje pojmova koji se trebaju naučiti. Pojmove ne bi trebalo dodatno pojednostavljivati zbog uzrasta.

Ciljna grupa (studenti) u tom periodu se stručno osposobljavaju za rad u polju za koje studiraju. Od studenata se očekuje da samostalno usvajaju znanje gdje profesor uglavnom pomaže pri boljem razjašnjavanju kompleksnijih pojmova.

Budući da je riječ o studentima, kroz školovanje su mogli doći u dodir ili vidjeti korumpiranost na djelu (naprimjer, prilikom upisivanja na fakultet, ocjenjivanja na fakultetu i slično).

Etika i borba protiv korupcije imaju najviše dodirnih tačaka sa nastavnim sadržajem društvenih fakulteta (naprimjer, ekonomske ili političke nauke). Na takvim i sličnim fakultetima se već u nastavnim sadržajima obrađuje pojam prevara i korupcije. Međutim, na svakom poslu, nevezano za oblast u kojoj se radi, ima i mogućnosti korupcije, te je neophodno približiti ovu tematiku i studentima drugih fakulteta.

CILJEVI OBRAZOVANJA IZ OBLASTI ETIKE I ANTIKORUPCIJE

Ukoliko želimo prevenirati korupciju neophodno je:

- Razumjeti šta je korupcija;
- U svakom momentu biti svjestan uzroka zbog kojih se javlja;
- Razumjeti šta ljude "tjera" da u jednom momentu postanu neetični te da nude i uzimaju mito, trguju svojim uticajem i stvaraju mreže međusobne zaštite i nepotizma.

Osnovni cilj obrazovanja u oblasti etike i antikorupcije je pružiti studentima uvid u osnovne pojmove spoznaje iz te oblasti kako bi razvili znanja o aspektima mogućih društvenih fenomena povezanih sa etikom i antikorupcijom. U tom smislu sadržaj oblasti uveliko obuhvata teme od profesionalnog interesa bilo koje struke. Specifični ciljevi predmeta su:

- Opisati i analizirati osnovne pojmove iz oblasti etike i antikorupcije kao što su: sukob interesa, zloupotreba položaja, integritet, i slično;
- Opisati i analizirati društveni kontekst neetičnog ponašanja i korupcije;
- Naučiti studente da prepoznaju neetično ponašanje i koruptivne radnje u radu počev od svog okruženja i svog djelovanja;
- Pripremiti studente za prvo radno iskustvo kroz česte etičke dileme koje će se obraditi tokom edukacije;
- Naučiti studente da odgovornijem donošenju odluka na poslu.

Očekivani rezultati

Na kraju završene edukacije, od studenata se očekuje da usvoje osnovno znanje iz oblasti etike i antikorupcije i da su sposobni primjenjivati isto u svom radu. Od studenata se očekuje da imaju formirano mišljenje o predavanoj temi, kao i integritet prilikom donošenja odluka.

SADRŽAJI/TEME KOJE TREBA OBUHVATITI OBRAZOVANJEM

Zloupotreba položaja i prekoračenje ovlaštenja

Kroz Krivični zakon u BiH, zloupotrebom položaja se smatra iskorištavanje službenog položaja ili ovlaštenja od strane službene ili odgovorne osobe u institucijama Bosne i Hercegovine, koja, prekoračivši granice svog službenog položaja ili ne izvršivši svoje službene dužnosti, pribavi sebi ili drugom neku korist, drugom nanese neku štetu ili teže povrijedi prava drugog. Iako se zloupotreba položaja prvenstveno gleda kroz javni sektor, u velikoj mjeri postoji i u privatnom sektoru.

U pravnoj teoriji i sudskoj praksi ovo krivično djelo se smatra pravim krivičnim djelom službenika, jer izvršilac može biti isključivo službeno ili odgovorno lice i to svojstvo izvršioca je posebno konstitutivno (bitno) obilježje zakonskog bića ovog krivičnog djela. Nepravna službena krivična djela su ona krivična djela kod kojih izvršilac, osim službenog lica, može biti i neko drugo lice koje djelo vrši izvan službene dužnosti i u vezi sa njenim vršenjem, npr. davanje poklona i drugih oblika koristi, protivzakonito posredovanje i slično. Znači, iz navedenog proizlazi da se ovo djelo može ostvariti jedino u vršenju službene dužnosti, a izvan toga ovo djelo ne postoji. Poznaju ga, uz veće ili manje sličnosti i razlike, sva četiri važeća krivična zakona u BiH, a i većina savremenih krivičnih zakona drugih država.

Najpoznatiji primjer zloupotrebe je radnja iskorištavanja službenog položaja. Ovaj oblik djela postoji kada službeno lice ili odgovorno lice preduzima radnju koja se nalazi u okviru njegovih ovlaštenja, ali to ne čini u interesu službe, nego da bi na taj način pribavilo sebi ili drugom neku korist ili da bi drugom nanijelo neku štetu ili teže povrijedilo prava drugog.

Naprimjer, radnici ABC kompanije često dobijaju priliku da idu na edukacije i usavršavaju se o trošku kompanije. John, šef proizvodnog sektora, uvijek bira bolje i značajnije edukacije za sebe, dok ostavlja ostale edukacije za

druge radnike. John ima strah da ukoliko drugi radnici budu imali bolje edukacije, mogu napredovati i zauzeti njegovo mjesto u poslu. Johnovu odluku niko od njegovih nadređenih ne kontrolira, a i radnici tog sektora smatraju da on kao šef, ima pravo da bira edukacije koje želi, tako da se ova praksa odvija već godinama.

Sukob interesa

Sukob između javnog i privatnog interesa u situacijama kada javni dužnosnik ima privatni interes koji bi mogao negativno uticati na izvršavanje njegovih službenih dužnosti i odgovornosti. Propisima iz oblasti sukoba interesa u Bosni i Hercegovini regulirano je da sukob interesa postoji u situacijama u kojima izabrani dužnosnici, nosioci izvršnih funkcija i savjetnici, imaju privatni interes koji utiče ili može uticati na zakonitost, otvorenost, objektivnost i nepristranost u vršenju javne dužnosti.

Sukob interesa može biti stvaran, pretpostavljen i potencijalan. Stvaran sukob interesa uključuje direktan sukob između aktuelnih zaduženja i odgovornosti javnog funkcionera i postojećeg privatnog interesa. Pretpostavljeni ili uočeni sukob interesa postoji tamo gdje se može pretpostaviti ili uočiti da privatni interes javnog funkcionera može neprimjereno uticati na obavljanje njegovih zaduženja – bez obzira da li je to činjenično stanje. Potencijalni sukob interesa nastaje kada javni funkcioner ima lični interes koji bi mogao da bude u sukobu sa službenom dužnošću koju će obavljati u budućnosti.

Sukob interesa uglavnom spada u dvije kategorije: novčani i nenovčani. Materijalni interes uključuje stvarnu ili potencijalnu finansijsku dobit. On postoji u slučajevima kada zaposleni ili član njegove porodice koji posjeduje imovinu, akcije ili položaj u kompaniji koja se nadmeće za javni posao, prihvata poklone, koristi prednosti ili ima prihod od drugog posla. Nije neophodno da bude razmijenjen novac – korist može biti povećanje vrijednosti imovine zbog povoljne odluke ili odabira određenog ponuđača za ugovor. Nematerijalni interesi nemaju finansijsku komponentu. Oni proizlaze iz ličnih ili porodičnih odnosa ili učešća u sportskim, društvenim ili kulturnim aktivnostima. Najočigledniji primjer ovoga je porodični interes – naprimjer, službenik u sektoru za zapošljavanje može imati interes da utiče

na proceduru zapošljavanja da bi osigurao mjesto svom rođaku bez ikakve finansijske dobiti (tu se već uključuje i nepotizam).

Naprimjer, Ted je zaposlen u XYZ kompaniji godinama. Tokom godina, umrežio se s mnogo ljudi i već osjeća da ima dovoljno samopouzdanja da započne vlastiti posao. Svojim potencijalnim klijentima već nudi sniženja nadajući se da će mu donijeti posao u bliskoj budućnosti. U međuvremenu, Ted koristi ime kompanije da promovira reputaciju svog posla.

Mito

Nuđenje, obećavanje, davanje, primanje ili traženje prednosti kao podstrek za radnju koja je nezakonita, neetična ili zloupotrebjava povjerenje. Poticaj može biti u obliku darova, pozajmica, naknade, nagrade ili druge prednosti (porezi, usluge, donacije, itd.). Mito se smatra najčešćim oblikom korupcije.

Vrlo je teško prepoznati davanje i primanje mita. Mitom se ne smatra situacija u kojoj vam neko pomogne da završite nekakav posao, a vi ga kasnije častite ručkom ili nekim sitnijim poklonom ili novcem. To se smatra čašću, odnosno zahvalnošću. Po običajnoj normi, čovjek je čak obavezan da na neki materijalan način izrazi svoju zahvalnost. Međutim, ako vi nekom prije učinjene usluge ponudite čast u vidu ručka, poklona ili novca, pa on to prihvati, a zatim vam završi ono što ste tražili od njega, to se već smatra mitom.

Osuda narodnog mnijenja je mnogo teža prema onom ko prima mito nego prema onome ko ga daje. Vlada uvjerenje da primalac mita čini to iz čiste pohlepe, a ne iz neke životne potrebe, pa je tim i osuda veća. Također se vjeruje da on koristi svoj položaj, vlast i moć da bi sebi prigrabio i ono što mu ne pripada, odnosno što mu nije potrebno. O onome ko daje mito mišljenja su podijeljena i formiraju se od slučaja do slučaja. Ukoliko je davaocu mita to jedini način da riješi neki svoj legitiman zahtjev, onda je stav tradicionalne sredine neosuđujući. Narodna tradicija prešutno odobrava i ima veliko razumijevanje za pojedinca koji podmićivanjem ubrzava dobijanje neke odluke ili rješenja, jer se zna da državna administracija ili vlast, odnosno državni činovnici koji su predstavnici vlasti, uvijek mogu pronaći izgovor zašto rješenje nije izdato.

Koliko god ovakva vrsta mita izgledala bezazlena ili bezopasna, ona je, stvaranjem općeprihvaćenosti i neosuđivanjem, u svojoj suštini opasna zbog stvaranja klime da su neki oblici podmićivanja manje opasni od drugih. Na taj način se stvara navika da se svaki posao lakše završava ako se daje mito.

Naprimjer:

- Potencijalni dobavljač neke firme da posao članu porodice jednog od zaposlenika te firme, ali naznači jasno da zauzvrat očekuje od tog uposlenika da iskoristi i svoju poziciju da dogovori posao dobavljaču s firmom.
- Anna je vlasnica ZED kompanije i uskoro treba organizirati veliku konferenciju ali ne naruči promotivne materijale na vrijeme. Anna plati duplo više od uobičajene cijene nekoj marketinškoj firmi da joj uradi materijale što je moguće prije i da zanemare klijente koji su bili na redu.

Nepotizam

Nepotizam (lat. nepos – rođak) je sistem po kome su rimske pape dijelile unosne crkvene dužnosti, zvanja i novac svojim rođacima i nezakonitoj djeci. Kasnije, služio je pojedinim izabranim papama da učvrste svoju moć prema lokalnim feudalcima podrškom novouzdignutih članova sopstvene porodice, a naravno i za favoriziranje. Danas nepotizam predstavlja oblik protežiranja na temelju poznanstva i porodičnih odnosa, čime neko na službenoj poziciji iskorištava svoju moć i ovlasti kako bi učinio uslugu članu porodice ili prijatelju, bez obzira na njegovu stručnu sposobnost kod zapošljavanja, davanja poslova ili dodjeljivanja nekih beneficija.

U suštini, nepotizam znači da određeno lice, koje ima neki značajniji društveni, politički ili ekonomski položaj, uključuje, aktivira ili unapređuje osobe koje su u istom sistemu u kome radi tzv. nepotem, bez ikakvih procjena ili ocjene radnika i njihovog rada, a na štetu lica koja vrijedno i uredno obavljaju poslove, unapređuje radnike po rodbinskoj liniji ili ih dovodi u radnu organizaciju i zasniva im radni odnos.

Značenje pojma nepotizam može imati uže i šire određenje. Tako možemo reći da, u užem smislu, nepotizam predstavlja stavljanje u povlašteni položaj, prilikom prijema u radnu organizaciju ili tokom rada u njoj, najbližih srodnika po krvnoj liniji srodstva (braće, sestara, svojih neposrednih potomaka). Nepotizam u širem smislu predstavlja stavljanje u povlašteni položaj svih onih lica koja su uz pomoć određenih poznanstava ili veza (srodničkih, etničkih ili geografskih) stavljena u povlašteni položaj koji im, po njihovim ličnim karakteristikama i svojstvima, ne bi mogao pripasti.

Naprimjer, Sara radi u XY firmi koja traži dobavljača za kancelarijski materijal. Sarin brat radi u maloj firmi koja se bavi prodajom kancelarijskog materijala i koja još ima mali udio na tržištu. Sara mu preporučuje da pošalje ponudu prilagođenu XY firmi da bi bio najpovoljniji dobavljač. Sara nije ništa sugerirala svojim kolegama iako je bratu navela kakvu ponudu da pošalje XY firmi.

Prevara i pronevjera

Prevara označava čin kojim se namjerno obmanjuje neko kako bi se dobila nepravedna ili nezakonita finansijska, politička ili druga prednost. Države ovakve prijestupe smatraju krivičnim djelima ili kršenjem građanskih prava. Pronevjera se odnosi na nepošteno i nezakonito prisvajanje, korištenje ili usmjeravanje povjerenih sredstava i robe od strane osobe zaposlene u nekoj organizaciji u svrhu ličnog bogaćenja i drugih aktivnosti.

U praksi se koristi izraz privredni kriminal, iako se prevare i krađe preko papira, odnosno dokumenata, izvještaja, iskaza i prikaza, mogu, a vrlo često se i odnose na pronevjere u vanprivrednim djelatnostima. Ova pojava je najčešće posljedica nevjerođostojnog računovodstvenog izvještavanja, neadekvatno postavljene organizacije preduzeća, kao i neodgovarajućeg sistema unutrašnje kontrole i nadzora. Računovodstveni i finansijski izvještaji i iskazi su najčešće proizvod kreativnog, odnosno manipulativnog računovodstva. Kreacije se koriste kroz maštovitu upotrebu računovodstva, legalne mogućnosti izbora fleksibilnih računovodstvenih metoda, postupaka i procjena, zloupotrebu računovodstvenih procjena, metoda i

tehnika, sa ciljem što boljeg prikazivanja finansijskog stanja i uspjeha, da bi se postiglo ciljano prikazivanje rezultata.

Da bi se spriječile, ili barem smanjile ovakve nedopuštene radnje, najbitnija stvar je poslovna kultura. Također, jedan od načina borbe protiv tih pronevjera i manipulacija jeste razvijanje oblasti forenzičkog računovodstva. Forenzičko računovodstvo je specifična oblast koja se bavi ocjenom zakonitog i stručnog evidentiranja i izvještavanja. Forenzičke računovođe u današnje vrijeme otkrivaju pronevjere kroz kontroliranje poslovne dokumentacije, kontroliranje računara i elektronske pošte, obavljanje intervjua sa zaposlenima, pa čak i putem aktivnosti kao što su pregledi kancelarija noću. Ova vrsta računovodstva treba da osposobljava kadrove multidisciplinarnog kapaciteta gdje posebnu ulogu ima obrazovanje ali u većini tranzicijskih zemalja (naprimjer, BiH), gdje je pojava pronevjera kroz finansijsko izvještavanje vrlo zastupljena, ovoj oblasti se ne daje potreban značaj.

Naprimjer, uposlenik AB radi u ZED firmi i zadužen je za finalnu primopredaju proizvoda. Pri svakoj primopredaji, uposlenik XY treba da kontrolira ispravnost proizvoda potpisom na obrascu kontrola. Jučer uposlenik XY nije došao na posao, te je uposlenik AB, koji je zadužen za finalnu primopredaju proizvoda, falsificirao njegov potpis na obrascu kontrola i zaključio primopredaju. Primopredaja se ne bi mogla odviti bez potpisa i svi poslovni procesi bi se poremetili.

MOGUĆE METODE ZA POSTIZANJE CILJEVA

Pored klasične metode predavanja studentima, predlažu se studija slučaja, debata, diskusija i grupni projekat.

Studija slučaja pomaže da studenti bolje shvate kompleksnost donošenja odluke u datoj situaciji, dajući im stvarne životne primjere. Tokom grupne rasprave o studijama slučaja, profesori trebaju izbjegavati vlastite predrasude, dopuštajući nekoliko studenata da “dominiraju”, te ih usmjeravati da ne donose prerano zaključke o slučaju.

Studija slučaja je opis mogućeg stvarnog događaja koji uključuje donošenje odluke u datom momentu i datim okolnostima ili analizu ponašanja ključnih aktera uz prepoznavanje neprihvatljivih ponašanja. U svim studijama slučaja, mora se donijeti odluka, iako ta odluka može biti i nečinjenje.

Studija slučaja je alat za učenje u kojem studenti sa profesorom učestvuju u direktnoj raspravi o slučaju, za razliku od metode predavanja, gdje profesor predaje, a studenti slušaju i vode bilješke. U procesu studije slučaja studenti slobodno iznose svoje stavove, a profesor je u ulozi aktivnog vodiča. Fokus mora da bude na učenju studenata kroz njihov zajednički rad na zajedničkom poduhvatu. Na ovaj način studenti će prirodno naučiti kako procijeniti problem, kako donositi odluke, i kako data situacija može biti viđena iz različitih uglova. Koristeći ovu metodu, oni također uče kako razmišljati u smislu problema s kojima će se susretati tokom svog profesionalnog angažmana.

U studiji slučaja neophodno je odgovoriti na sljedeća pitanja:

1. Šta je problem?

2. Zašto ili kako se pojavio problem? (Uzrok)

Studenti trebaju pokušati utvrditi uzrok problema. Nemoguće je riješiti problem kojem se ne može utvrditi uzrok.

3. Kako je problem eskalirao, i zašto?

4. Ko je najpogođeniji ovim problemom?

Studenti trebaju utvrditi koji su sve sudionici pogođeni problemom, a ko će biti pod uticajem odluke koja će se donijeti.

5. Koja su ograničenja i mogućnosti opisani u slučaju?

Vrlo je rijetko da postoji idealno rješenje te da često ograničenost resursa, legislative i vremena dovode do situacije donošenja pogrešne odluke.

Korištenje zdravog razuma i usporedbe sa stanjem i realnostima okruženja su neophodni prilikom analize slučaja kako bi se izbjeglo donošenje preranih zaključaka.

Debata

'Za i protiv' formalna je metoda nastave iz područja ovakvog obrazovanja koja je vezana za vrlo čvrsta pravila i koja bi trebala dati doprinos prilikom izgrađivanja racionalnog mišljenja i donošenja odluka. Ova metoda omogućuje studentima razmjenu argumentiranog mišljenja i izaziva raspravu koja potiče kritičko razmišljanje i vještine rasuđivanja. Sudionici u raspravi uče pažljivo i detaljno razmatrati problem i predstavljati svoje argumente na jednostavan, organiziran i logičan način. Također se uče cijeliti suprotne argumente. Uloga profesora je da pravilno postavi temu, tako da bude motivirajuća za učesnike debate. U ovom slučaju, debatu je najbolje koristiti prilikom postavljanja etičkih dilema studentima, gdje najbolje dolazi do formiranja mišljenja.

Diskusija

Diskusija je neformalnija od debate i studenti nisu podijeljeni u različite timove da se zalažu za suprotstavljena mišljenja. Međutim, slično debati, diskusija pomaže u kreiranju racionalnog mišljenja te potiče studente da više razmišljaju o datoj temi. Ova metoda se koristi da pripremi studente na moguće scenarije koji ih čekaju u poslovnom okruženju. To im daje priliku da se razviju strategije otpora prema raznim koruptivnim ponašanjima. U diskusiji nije cilj naći jedan "pravi odgovor", nego razviti proces analiziranja problema, ispitivanje alternativa, i izgradnja strategije donošenja etičkih

odluka. To također treba senzibilizirati studente da razumiju i prepoznaju situacije koje (mogu) dovesti do korupcije.

Grupni projekt

Grupni projekt pomaže da se studenti upoznaju sa praktičnom stranom naučenih pojmova, te pokušavaju pronaći jedno ili više rješenja za konkretan, stvaran problem te ta rješenja prikazati u konačnom proizvodu projekta.

Moguće forme realizacije aktivnosti

Sve predviđene aktivnosti se mogu realizirati kroz radionice u trajanju od 100 minuta (po zadatoj temi).

Realizacija aktivnosti svih navedenih tema:

Deset minuta predviđeno je za predavanje profesora o jednoj od navedenih tema. Zatim profesor izlaže case study (proučavanje slučaja), poslije čega studenti vode debatu ili diskusiju o zadanom slučaju.

Prijedlog liste nastavnih cjelina u koje bi se mogli uključiti sadržaji iz oblasti etike i antikorupcije

Budući da se fakulteti uključeni u ovaj projekat bave različitim oblastima, teško je navesti sve nastavne cjeline u koje se mogu uključiti sadržaji iz oblasti etike i antikorupcije. Najjednostavnije je uključiti ove sadržaje u većinu nastavnih cjelina društvenih fakulteta, međutim, kada su u pitanju prirodni i tehnički fakulteti, koji se u svojoj srži ne bave nečim sličnim, profesori bi trebali prilagoditi nastavu kroz određene nastavne cjeline gdje dolaze do izražaja teme o poslu nakon fakulteta i sve ono što za sobom to nosi.

Prijedlog vannastavnih aktivnosti u okviru kojih bi se mogli tretirati sadržaji iz oblasti etike i antikorupcije

Ukoliko postoje studentske novine, tu bi se mogli dodatno obraditi sadržaji iz ovih oblasti kroz neke uobičajene teme iz studentskih novina. Također, bilo bi korisno ukoliko se studentima kroz stručnu praksu pokaže da je ova oblast značajna u poslovanju (naprimjer, da student ima uvid u etički kodeks firme gdje student radi praksu ili slično).

The background consists of several overlapping squares in two shades of red and orange. A large, dark red square covers the left and bottom-left portions. A lighter orange square is positioned at the top center. Another dark red square is on the right side, overlapping the top orange square. A light orange square is at the bottom left, overlapping the dark red square. A large dark red square covers the bottom right and central areas.

PRIRUČNIK

ZA RAD SA STUDENTIMA

RAZRADA TEMA – CIJELOG ČASA ILI CJELINE U OKVIRU ČASA

Prijedlog br. 1

Tema: Sukob interesa

Godina: Primjereno za studente svih godina

Predmet/čas: Radionica 100 minuta

Oblik/metod rada:

- Predavanje
- Studija slučaja
- Diskusija
- Debata
- Zaključak

Potrebna sredstva:

Projektor, flip chart, papir i pribor za pisanje

Cilj časa:

Studenti kroz živi primjer obrađuju zadatu temu i usvajaju znanja o koruptivnom djelu i koruptivnom ponašanju i posljedicama koje oni nose ne samo za pojedinca nego za širu društvenu zajednicu.

Očekivani rezultat:

Studenti stižu znanje kako procijeniti problem, kako donositi odluke, i kako data situacija može biti viđena iz različitih uglova. Oni će također naučiti kako razmišljati u smislu problema s kojima će se susretati u svom profesionalnom angažmanu.

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- **15 minuta:** Profesor izlaže predavanje na zadatu temu praveći konekciju između pravnog definiranja sukoba interesa i tumačenja tog pojma iz etičkog ugla.
- **5 minuta:** Profesor izlaže studiju slučaja.

Primjer I dio:

Na fakultetu Jablan iz Sarajeva u sklopu nastavnog predmeta XY studenti 3. godine su uključeni u naučnoistraživački projekat poboljšanja energetske efikasnosti. Projekt je finansijski podržala kompanija "Energoznanje" koja je potpisala ugovor o saradnji sa fakultetom sa ciljem iznalaženja novog produkta. Ugovorom su također definirane obaveze obje strane kao i prava korištenja novog produkta. U naučnoistraživačku grupu je pored sedam studenata i dva profesora uključen i vodeći inženjer kompanije "Energoznanje". Svi članovi grupe su potpisali izjavu o povjerljivosti.

Na seminar koji se održava na fakultetu Hrast iz Bihaća su pozvani jedan profesor (kao predavač) i jedan student (učesnik) iz ove grupe. Tema seminara su "Ekološki izvori energije". Profesor je pripremio prezentaciju i predavanje na ovu temu, međutim jutro prije seminara se razbolio te je bio prinuđen ostati u hotelskoj sobi. Student je otišao na seminar i odlučio (iako nije bio spreman za predavanje na ovu temu) prihvatiti ponudu da ipak održi predavanje umjesto bolesnog profesora.

Kada je izašao pred govornicu u trenutku je donio odluku da prezentira metodologiju rada na projektu i ciljeve projekta na kojem radi.

Njegova prezentacija je popraćena burnim aplauzom, a interesiranje učesnika seminara o mogućoj saradnji sa Fakultetom Jablan je bilo na visokom nivou. Student je nakon povratka u sobu sve ispričao profesoru.....

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde šta je problem. (Identifikacija problema)

Problem:

- Neprofesionalan odnos student-profesor
- Prekoračenje ovlaštenja

32 Etika i antikorupcija: univerziteti

- Sukob interesa
- Odavanje poslovne tajne

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde kako se pojavio problem. (Uzrok)

Studenti trebaju pokušati utvrditi uzrok problema. Nemoguće je riješiti problem kojem se ne može utvrditi uzrok.

- Profesor nije upoznao studenta sa temom koju je trebao prezentirati.
- Student nije smio prihvatiti da izlaže umjesto profesora bez konsultacija.
- Student nije smio ni u kom slučaju izlagati o projektu na kojem radi.

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde kako je problem eskalirao, i zašto?

Donošenje trenutnih odluka bez procesuiranja važnih podataka. Želja za dokazivanjem. Zanemarivanje posljedica.

Primjer II dio

Scenario A

Kada je čuo šta se desilo profesor je odmah kontaktirao Fakultet Jablan. Nadležni sa fakulteta su stupili u kontakt sa kompanijom "Energoznanje" te ugovorili sastanak na kojem su pokušali razmotriti obim štete i sanirati posljedice. Kompanija "Energoznanje" je nakon konsultacija sa svojim pravnim ekspertom donijela odluku da raskine ugovor sa Fakultetom Jablan, i traži naknadu štete u vidu povrata sredstava uloženi u projekat kao i naknadu štete za procijenjenu izgublenu dobit koja je trebala biti ostvarena novim produktom.

5. minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde ko je najviše pogođen ovim problemom.

Studenti trebaju utvrditi koji su sve sudionici pogođeni problemom, a ko će biti pod uticajem odluke koja se donijela.

Scenario A

Fakultet Jablan (finansijska i reputacijska šteta), Kompanija "Energoznanje", grupa koja je radila na projektu (šteta akademskog i profesionalnog usavršavanja i napredovanja), student koji je održao predavanje (snosi posljedice za svoj čin), svi ostali studenti sadašnji i budući gube šansu rada na ovakvim projektima jer je Fakultet Jablan dobio negativan publicitet.

15 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde koja su ograničenja i mogućnosti opisana u slučaju.

Vrlo je rijetko da postoji idealno rješenje te često ograničenost resursa, legislative, vremena dovode do situacija donošenja pogrešne odluke. Kako bi studenti reagirali? Profesor potiče diskusiju.

Primjer III dio

Scenario A

Kada je čuo šta se desilo profesor je odmah kontaktirao Fakultet Jablan. Nadležni sa Fakulteta su stupili u kontakt sa kompanijom "Energoznanje" te ugovorili sastanak na kojem su pokušali razmotriti obim štete i sanirati posljedice. Kompanija "Energoznanje" je nakon konsultacija sa svojim pravnim ekspertom donijela odluku da raskine ugovor sa Fakultetom Jablan, i traži naknadu štete u vidu povrata sredstava uložениh u projekat kao i naknadu štete za procijenjenu izgublјenu dobit koja je trebala biti ostvarena novim produktom.

Scenario B

Kada je čuo šta se desilo profesor je odmah kontaktirao nadležne sa Fakulteta Hrast i tražio da predavanje koje je njegov student održao ne bude publicirano u katalogu te da zataškaju čitav slučaj. Sa studentom se dogovorio da nikome ne govore o ovom događaju.....

Profesor dijeli studente u dvije grupe kako bi debatirali na temu scenarija A i B.

34 Etika i antikorupcija: univerziteti

- **15 minuta:** Za pripremu debatnih timova
- **2x10 minuta:** Izlaganje timova
- **10 minuta:** Zaključak

Materijali i literatura:

Etički kodeksi i druge procedure i politike fakulteta

Načini evaluacije:

Evaluacijski listići

Prijedlog br. 2

Tema: Zloupotreba položaja i prekoračenje ovlaštenja

Godina: Primjereno za studente svih godina

Predmet/čas: Radionica 100 minuta

Oblik/metod rada:

- Predavanje
- Studija slučaja
- Diskusija
- Debata
- Zaključak

Potrebna sredstva:

Projektor, flip chart, papir i pribor za pisanje

Cilj časa:

Studenti kroz živi primjer obrađuju zadatu temu i usvajaju znanja o koruptivnom djelu i koruptivnom ponašanju i posljedicama koje oni nose ne samo za pojedinca, nego i za širu društvenu zajednicu.

Očekivani rezultat:

Studenti stiču znanje kako procijeniti problem, kako donositi odluke, i kako data situacija može biti viđena iz različitih uglova. Oni će također

naučiti kako razmišljati u smislu problema s kojima će se susretati u svom profesionalnom angažmanu.

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- **15 minuta:** Profesor izlaže predavanje na zadatu temu praveći konekciju između pravnog definiranja zloupotrebe položaja i prekoračenja ovlaštenja i tumačenja tih pojmova iz etičkog ugla.
- **5 minuta:** Profesor izlaže studiju slučaja.

Primjer I dio:

John je asistent na nastavnom predmetu XY na Fakultetu Kosmos iz Banja Luke. Predmet je dosta zahtjevan i iziskuje dosta rada od studenata da bi ga mogli položiti. Najčešće studenti uzimaju dodatne instrukcije kako bi se spremili za ispit. Instrukcije iziskuju dodatna materijalna izdvajanja od studenata. Mnogi studenti i pored dodatnih instrukcija imaju teškoće u polaganju ispita. Međutim, ko uspije dobiti termin za instrukcije kod Tima, može računati da je položio ispit, jer Tim je jako dobar i temeljit instruktor. Lara je uspjela dobiti termin i počela je sa instrukcijama. Na petom času instruktivne nastave Lara je shvatila da Tim "sarađuje" sa Johnom i da unaprijed ima ispitne zadatke te da studente "usmjerava" ka uspjehu. Kada ga je suočila sa tom činjenicom Tim je sve priznao ali i "upozorio" Laru na moguće posljedice ako prijavi svoja saznanja. Ponudio je Lari da joj vrati novac za instrukcije, a John je obećao Lari "pomoći" i kod nekih drugih predmeta.

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde šta je problem. (Identifikacija problema)

Problem:

- Nedostatak integriteta i profesionalizma nastavnog kadra
- Zloupotreba položaja
- Iznuđivanje
- Zastrašivanje

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde kako se pojavio problem. (Uzrok)

Studenti trebaju pokušati utvrditi uzrok problema. Nemoguće je riješiti problem kojem se ne može utvrditi uzrok.

- Kontrola dostupnosti ispitnih materijala
- Kontrola kvaliteta nastavnog procesa
- Nedostatak kvantitativne i kvalitativne analize prolaznosti

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde kako je problem eskalirao i zašto.

Zbog nedostatka kontrolnih procesa u pristupu ispitnim materijalima stvorila se situacija i prilika za koruptivno ponašanje.

Primjer II dio

Scenario A

Lara je odbila sve ponude i prijavila svoja saznanja. Nakon interne istrage na fakultetu, iako je u prvom momentu poricao, suočen sa činjenicama John je priznao. Fakultet je obavijestio organe za provođenje zakona, te revidirao sve ispitne zadatke u protekle tri godine koliko je trajala ova koruptivna shema.

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde ko je najviše pogođen ovim problemom.

Studenti trebaju utvrditi koji su sve sudionici pogođeni problemom, a ko će biti pod uticajem odluke koja se donijela.

Scenario A

Fakultet Kosmos (reputacijska šteta), studenti koji su nakon revizije morali ponovo polagati ispit, John i Tim (snose posljedice za svoj čin).

15 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde koja su ograničenja i mogućnosti opisani u slučaju.

Vrlo je rijetko da postoji idealno rješenje, te često ograničenost resursa, legislative, vremena dovode do situacija donošenja pogrešne odluke. Kako bi studenti reagirali? Profesor potiče diskusiju.

Primjer III dio

Scenario A

Lara je odbila sve ponude i prijavila svoja saznanja. Nakon interne istrage na fakultetu, iako je u prvom momentu poricao, suočen sa činjenicama John je priznao. Fakultet je obavijestio organe za provođenje zakona, te revidirao sve ispitne zadatke u protekle tri godine koliko je trajala ova koruptivna shema.

Scenario B

Lara je prihvatila ponudu i nikome nije govorila o svojim saznanjima.

Profesor dijeli studente u dvije grupe kako bi debatirali na temu scenarija A i B.

- **15 minuta:** Za pripremu debatnih timova
- **2x10 minuta:** Izlaganje timova
- **10 minuta:** Zaključak

Materijali i literatura:

Etički kodeks i druge procedure i politike

Način evaluacije:

Evaluacijski listići

Prijedlog br. 3

Tema: Mito

Godina: Primjereno za studente svih godina

Predmet/čas: Radionica od 100 minuta

Oblik/metod rada:

- Predavanje
- Studija slučaja
- Diskusija
- Debata
- Zaključak

Potrebna sredstva:

Projektor, flip chart, papir i pribor za pisanje

Cilj časa:

Studenti kroz živi primjer obrađuju zadatu temu i usvajaju znanja o koruptivnom djelu i koruptivnom ponašanju i posljedicama koje oni nose ne samo za pojedinca, nego i za širu društvenu zajednicu.

Očekivani rezultat:

Studenti stiču znanje kako procijeniti problem, kako donositi odluke, i kako data situacija može biti viđena iz različitih uglova. Oni će također naučiti kako razmišljati u smislu problema s kojima će se susretati u svom profesionalnom angažmanu.

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- **15 minuta:** Profesor izlaže predavanje na zadatu temu praveći konekciju između pravnog definiranja mita i tumačenja tog pojma iz etičkog ugla.
- **5 minuta:** Profesor izlaže studiju slučaja.

Primjer I dio:

Brat profesora Lija je zaposlen u velikoj kompaniji na mjestu regionalnog šefa prodaje. Sin vlasnika kompanije je "zapeo" na predmetu profesora Lija. Brat profesora Lija je jedan dan došao sa odličnim vijestima. Sve što je trebao da uradi je da "malo progleda dečku kroz prste" na sljedećem ispitnom roku. Zauzvrat, brat će biti promoviran u direktora prodaje, a profesor Li će biti počašćen putovanjem po Evropi za cijelu porodicu.

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde šta je problem. (Identifikacija problema)

Problem:

- Nuđenje mita

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde kako se pojavio problem. (Uzrok)

Studenti trebaju pokušati utvrditi uzrok problema. Nemoguće je riješiti problem kojem se ne može utvrditi uzrok.

- Nedostatak integriteta i profesionalizma
- Veliko diskreciono pravo kod ocjenjivanja
- Pohlepa

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde kako je problem eskalirao i zašto.

Zbog nedostatka etičnosti i integriteta vlasnika kompanije stvorila se situacija i prilika za koruptivno ponašanje.

Primjer II dio**Scenario A**

Profesor Li je saslušao brata i odbio ponudu, brat je bio razočaran i optužio profesora da ga ostavlja bez posla, nakon čega je profesor rekao da pristaje. Na sljedećem ispitnom roku dečko nije položio ispit, a organi za provođenje zakona zadokumentirali su čitav slučaj jer je profesor Li nakon što je ispratio brata prijavio slučaj.

40 Etika i antikorupcija: univerziteti

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde ko je najviše pogođen ovim problemom.

Studenti trebaju utvrditi koji su sve sudionici pogođeni problemom, a ko će biti pod uticajem odluke koja se donijela.

Scenario A

Vlasnik kompanije (krivično djelo davanja mita), brat profesora Lija (krivično djelo posredovanja u davanju mita), sin vlasnika kompanije (odstranjen sa fakulteta).

15 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde koja su ograničenja i mogućnosti opisani u slučaju.

Vrlo je rijetko da postoji idealno rješenje te da često ograničenost resursa, legislative, vremena dovode do situacija donošenja pogrešne odluke. Kako bi studenti reagirali? Profesor potiče diskusiju.

Primjer III dio

Scenario A

Profesor Li je saslušao brata i odbio ponudu, brat je bio razočaran i optužio profesora da ga ostavlja bez posla, nakon čega je profesor rekao da pristaje. Na sljedećem ispitnom roku dečko nije položio ispit, a organi za provođenje zakona zadokumentirali su čitav slučaj jer je profesor Li nakon što je ispratio brata prijavio slučaj.

Scenario B

Profesor Li je prihvatio ponudu i otišao na putovanje.

Profesor dijeli studente u dvije grupe kako bi debatirali na temu scenarija A i B.

- **15 minuta** za pripremu debatnih timova
- **2x10 minuta:** Izlaganje timova
- **10 minuta:** Zaključak

Materijali i literatura:

Etički kodeks i druge procedure i politike

Način evaluacije:

Evaluacijski listići

Prijedlog br. 4

Tema: Nepotizam

Godina: Primjereno za studente svih godina

Predmet/čas: Radionica od 100 minuta

Oblik/metod rada:

- Predavanje
- Studija slučaja
- Diskusija
- Debata
- Zaključak

Potrebna sredstva:

Projektor, flip chart, papir i pribor za pisanje

Cilj časa:

Studenti kroz živi primjer obrađuju zadatu temu i usvajaju znanja o koruptivnom djelu i koruptivnom ponašanju i posljedicama koje oni nose ne samo za pojedinca nego širu društvenu zajednicu.

Očekivani rezultat:

Studenti stiču znanje kako procijeniti problem, kako donositi odluke, i kako data situacija može biti viđena iz različitih ugova. Oni će također naučiti kako razmišljati u smislu problema s kojima će se susretati u svom profesionalnom angažmanu.

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- **15 minuta:** Profesor izlaže predavanje na zadatu temu praveći konekciju između pravnog definiranja nepotizma i tumačenja tog pojma iz etičkog ugla.
- **5 minuta:** Profesor izlaže studiju slučaja.

Primjer I dio:

Tereza je tek promovirana u redovnu profesoricu na fakultetu, njena sestra je udata i živi u drugoj zemlji, a rođaka njenog muža studira na fakultetu i mnogo bi željela da zadnju godinu studija kroz program razmjene studenata završi u inostranstvu. Rođaka je aplicirala za razmjenu iako nije zadovoljavala kriterije koji bi se ipak mogli i drugačije tumačiti ukoliko bude imala pomoć. Tereza je upoznata sa problemom.

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde šta je problem. (Identifikacija problema)

Problem:

- Nepotizam

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde kako se pojavio problem. (Uzrok)

Studenti trebaju pokušati utvrditi uzrok problema. Nemoguće je riješiti problem kojem se ne može utvrditi uzrok.

- Nedostatak integriteta i profesionalizma
- Netransparentnost prilikom odlučivanja
- Mogućnost manipulacije
- Rastezljivi kriteriji za apliciranje

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde kako je problem eskalirao, i zašto?

Zbog nedostatka etičnosti i integriteta, nejasnih procedura i kriterija stvorila se situacija i prilika za koruptivno ponašanje.

Primjer II dio

Scenario A

Tereza je odbila “pomoći” i čitav slučaj prijavila i tražila izuzeće iz komisije koja je odlučivala o razmjeni.

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde ko je najviše pogođen ovim problemom.

Studenti trebaju utvrditi koji su sve sudionici pogođeni problemom, a ko će biti pod uticajem odluke koja se donijela.

Scenario A

Tereza (emocionalna bol, osuđivanje od strane porodice).

15 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde koja su ograničenja i mogućnosti opisana u slučaju.

Vrlo je rijetko da postoji idealno rješenje, te često ograničenost resursa, legislative, vremena, dovode do situacija donošenja pogrešne odluke. Kako bi studenti reagirali? Profesor potiče diskusiju.

Primjer III dio

Scenario A

Tereza je odbila “pomoći” i čitav slučaj prijavila i tražila izuzeće iz komisije koja je odlučivala o razmjeni.

Scenario B

Tereza je “pomogla” rođaki.

Profesor dijeli studente u dvije grupe kako bi debatirali na temu scenarija A i B.

- **15 minuta** za pripremu debatnih timova
- **2x10 minuta:** Izlaganje timova
- **10 minuta:** Zaključak

Materijali i literatura:

Etički kodeks i druge procedure i politike

Način evaluacije:

Evaluacijski listići

Prijedlog br. 5

Tema: Prevara

Godina: Primjereno za studente svih godina

Predmet/čas: Radionica od 100 minuta

Oblik/metod rada:

- Predavanje
- Studija slučaja
- Diskusija
- Debata
- Zaključak

Potrebna sredstva:

Projektor, flip chart, papir i pribor za pisanje

Cilj časa:

Studenti kroz živi primjer obrađuju zadatu temu i usvajaju znanja o koruptivnom djelu i koruptivnom ponašanju i posljedicama koje oni nose ne samo za pojedinca nego i za širu društvenu zajednicu.

Očekivani rezultat:

Studenti stiču znanje kako procijeniti problem, kako donositi odluke, i kako data situacija može biti viđena iz različitih uglova. Oni će također naučiti kako razmišljati u smislu problema s kojima će se susretati u svom profesionalnom angažmanu.

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- **15 minuta:** Profesor izlaže predavanje na zadatu temu praveći konekciju između pravnog definiranja prevare i tumačenja tog pojma iz etičkog ugla.
- **5 minuta:** Profesor izlaže studiju slučaja.

Primjer I dio:

Fakultet je dobio donaciju za implementaciju projekta studentskih radionica. Po projektu je predviđeno da se održi 12 studentskih radionica u 12 gradova, tokom 12 mjeseci trajanja projekta. Svi troškovi organizacije i održavanja radionica su odobreni u projektu. Također, predviđena je i naknada za studente i profesore koji budu angažirani na implementaciji projekta. Profesor koji je vođa projekta također je zadužen i za izvještavanje donatora. U projektnom timu su pored profesora i četiri studenta. Nakon prve radionice studenti su primili naknadu koja je ugovorena, ali su primijetili da je broj evidentiranih učesnika radionice mnogo veći nego stvarni broj učesnika. Nisu reagirali. Isto se ponovilo i na drugoj radionici. Treća radionica nije održana ali su studenti primili naknadu. Tada su odlučili da pitaju profesora o čemu se radi. Profesor im je odgovorio da ništa ne brinu, da će biti redovno plaćeni do kraja projekta. Nakon 6 mjeseci jedan od studenata je rekao da mu je sve sumnjivo i da će prijaviti slučaj, a profesor mu je ponudio duplo veću naknadu do kraja projekta.

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde šta je problem. (Identifikacija problema)

Problem:

- Prevara
- Mito

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde kako se pojavio problem. (Uzrok)

Studenti trebaju pokušati utvrditi uzrok problema. Nemoguće je riješiti problem kojem se ne može utvrditi uzrok.

46 Etika i antikorupcija: univerziteti

- Nedostatak integriteta i profesionalizma
- Mogućnost manipulacije
- Nedostatak kontrole donatora

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde kako je problem eskalirao, i zašto.

Zbog nedostatka etičnosti i integriteta, nedostatka kontrole stvorila se situacija i prilika za koruptivno ponašanje.

Primjer II dio

Scenario A

Student je odbio ponudu i sve prijavio. Rukovodstvo fakulteta je pozvalo donatora na sastanak. Projekat je suspendiran, slučaj je prijavljen organima za provođenje zakona. Fakultet je morao vratiti donatorski grant.

5 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde ko je najviše pogođen ovim problemom.

Studenti trebaju utvrditi koji su sve sudionici pogođeni problemom, a ko će biti pod uticajem odluke koja se donijela.

Scenario A

Fakultet (finansijska i reputacijska šteta), grupa koja je radila na projektu (šteta akademskog i profesionalnog usavršavanja i napredovanja), profesor i drugi studenti iz grupe (snose posljedice za svoj čin), svi ostali studenti sadašnji i budući gube šansu rada na ovakvim projektima jer je fakultet dobio negativan publicitet u javnosti i među donatorima.

15 minuta: Profesor usmjerava studente da utvrde koja su ograničenja i mogućnosti opisana u slučaju.

Vrlo je rijetko da postoji idealno rješenje, te često ograničenost resursa, legislative i vremena dovode do situacija donošenja pogrešne odluke. Kako bi studenti reagirali? Profesor potiče diskusiju.

Primjer III dio

Scenario A

Student je odbio ponudu i sve prijavio. Rukovodstvo fakulteta je pozvalo donatora na sastanak. Projekat je suspendiran, slučaj je prijavljen organima za provođenje zakona. Fakultet je morao vratiti donatorski grant.

Scenario B

Student je prihvatio da šuti, ali je tražio od profesora trostruki honorar.

Profesor dijeli studente u dvije grupe kako bi debatirali na temu scenarija A i B.

- **15 minuta** za pripremu debatnih timova
- **2x10 minuta:** Izlaganje timova
- **10 minuta:** Zaključak

Materijali i literatura:

Etički kodeks i druge procedure i politike

Način evaluacije:

Evaluacijski listići

RAZRADA GRUPNOG PROJEKTA

Tema: Etički kodeks, politike i procedure fakulteta (elementi sprečavanja koruptivnog ponašanja)

Cilj aktivnosti:

Grupni projekat će pomoći da se studenti upoznaju sa praktičnom stranom naučenih pojmova, te pokušaju pronaći jedno ili više rješenja za konkretan, stvaran problem te ta rješenja prikazati u konačnom proizvodu projekta.

Očekivani rezultati:

Rezultat projekta bi trebali biti poboljšani draftovi procedura i kodeksa koji već postoje i kreiranje draftova procedura koje trenutno ne postoje na fakultetu, a od bitnog su značaja u smislu preveniranja i kažnjavanja koruptivnog ponašanja i jačanja etike i integriteta kako zaposlenih tako i studenata fakulteta.

Trajanje projekta:

Tri mjeseca

Opis aktivnosti:

1. Formiranje radnih grupa od jednog profesora i pet studenata (za svaku proceduru ili kodeks koji će se revidirati ili izrađivati)
2. Imenovanje koordinatora radnih grupa: jedan profesor i dva ili tri studenta (minimalno po jedan student za svaku radnu grupu) koji će koordinirati sadržaje procedura i kodeksa kako ne bi dolazilo do kolizije dokumenata)
3. Rad u radnim grupama
4. Informiranje ostalih profesora i studenata o radu radnih grupa najmanje jednom u 15 dana, kako bi šira zainteresirana grupa mogla dati prijedloge i sugestije. (Način informiranja prilagoditi mogućnostima fakulteta.)
5. Promocija draftova procedura i kodeksa.
6. Usvajanje

7. Odrediti osobu kojoj se mogu obratiti u slučaju etičke zabrinutosti ili ukoliko žele prijaviti nepravilnost. Otvoriti kanale za prijavu nepravilnosti.
8. Upoznavanje svih stakeholdera sa novim procedurama i kodeksima. Na početku nastavne godine obavezno na uvodnim predavanjima upoznati studente sa procedurama, obaveznosti njihove primjene i sankcijama za nepridržavanje. Omogućiti da ovi dokumenti budu dostupni svim zaposlenim i studentima.

Vremenski tok aktivnosti				
Aktivnost	I mjesec	II mjesec	III mjesec	Početak nastavne godine
1. Formiranje radnih grupa				
2. Imenovanje koordinatora radnih grupa				
3. Rad u radnim grupama				
4. Informiranje ostalih profesora i studenata o radu radnih grupa				
5. Promocija draftova procedura i kodeksa				
6. Usvajanje				
7. Odrediti osobu kojoj se mogu obratiti u slučaju etičke zabrinutosti ili ukoliko žele prijaviti nepravilnost. Otvoriti kanale za prijavu nepravilnosti				
8. Upoznavanje svih stakeholdera sa novim procedurama i kodeksima				

Prijedlog nastavnih materijala

- <http://www.fkn.unsa.ba/Portals/0/Nastavnici-dokumenti/Datzer%20D/Otkrivanje%20i%20dokazivanje%20zloupotrebe%20sl.%20polozaja.pdf>
- <http://plac.euinfo.rs/wp-content/uploads/2013/11/glosar-termina-u-oblasti-sukoba-interesa-i-korupcije.pdf>
- <http://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/05/Sukob-interesa-vodic-kroz-pojmove-i-zakone-u-BiH.pdf>
- <http://unsa.ba/s/images/stories/AMOB/FMON.pdf>
- http://www.css.ba/wp-content/uploads/2011/06/images_docs2_policy%20paper%20krivicno%20djelo%20korupcije%20jasmin%20hasic.pdf
- http://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/03/Vodic_za_borbu_protiv_korupcije1.pdf
- http://pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet;jsessionid=34a61ab31e7d26d25510252879db0efad25e774fbc6e8640fe2e48d68e375fe0.e34TbxyRbNiRb40Lb38TbhePa30Pe0?p_id_doc=26801
- <http://plac.euinfo.rs/wp-content/uploads/2013/11/smernice-za-prevenciju-sukoba-interesa.pdf>
- <https://www.scribd.com/doc/77821354/Mito-i-Korupcija>
- <http://fpps.info/nauka/NS%202013/pravo-bezbednost-1.pdf#page=172>
- https://www.izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Zakon_o_sukobu_interesa_u_nesl_precisceni_tekst.pdf
- <http://nubl.org/wp-content/uploads/2014/12/Prof.-dr-Simeun-Vilende%C4%8Di%C4%87-Jovo-Vilende%C4%8Di%C4%87-dipl.-ecc-PRONEVJERE-U-BIJELIM-KNJIGAMA-...prevare-kroz-papire....pdf>

Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost

www.znanjenijeroba.org

Projekt finansira EU

Projekt implementira

Partneri na projektu

 infohouse

